

VAŽNOST ISKOPINA U RAS EŠ - ŠAMRA ZA BIBLIJSKU ARHEOLOGIJU.

Dr. Janko Oberški.

SUMMARIUM.

Nuperrime inde ab anno 1929. effusiones archaeologicae in Ras eš-Samra et Minet el-Beida prope oppidum Antaqijje (antiqua Antiochia) in Syria septentrionali factae super ruinas urbis Ugarit, versus finem 2 millennii a. Chr. incendio destructae, haud parvam attentionem in coetu virorum rerum archaeologicarum peritorum excitaverunt, et quidem propter causam memoria dignam. Agitur nempe de effossionibus, e quibus aliqua facta in Sacris Scripturis contenta iterum nova luce illustrari et confirmari possunt, ita ut veritas historica Sacrae Scripturae ex parte scientiae prophanae novis argumentis de die in diem magis in tuto collocetur. Jamvero animadvertendum est, hac occasione non paucos asseclas scholarum criticarum rationalismi et evolutionismi iterum argumenta pro suis falsis thesibus de evolutione religionis Veteris Testamenti invenisse dicunt. Expedi igitur hac de re pauca referre, ut in disquisitione de inventis archaeologicis memoratis falsa a veris discerni possint atque ea quae vera sint in emolumentum fidei catholicae roborandae cadant.

Upotrebljena literatura: Dussaud René, Les découvertes de Ras Shamra et l'ancien Testament, Paris 1937, 8° — 130. — Schaeffer F. A. — Ch. Virolleaud, Les fouilles de Minet el-Beida et de Ras Shamra, Les tablettes de Ras Shamra (Extrait de la Revue Syria. 1929), Paris 1929, 4° — 285—310 + Pl LI — LXXX. — Nielsen Ditlef, Ras Šamra Mythologie und biblische Theologie (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes XXI, 4) Leipzig 1936, 8° — 117. — Diringer D., Il nuovo alfabeto e l'idioma semitico di Ràs Šamrah, Biblica 15 (1934), pp. 466—483. — Benzinger I., Hebräische Archäologie³, Leipzig 1927, 8° — XXIV + 437. — Mallon A. S. J., — R. Köppel S. J., — R. Neuville, Teleilat Ghassul I, Compte rendu des fouilles de l'Institut Biblique Pontifical 1929—1932, Rome 1934, 4° — XVIII + 193, Pl. 72. — Vaccari A. S. J., Jahve e i nomi divini nelle religioni semitiche, Biblica 17 (1936) 1, 1—10. — Bea A. S. J., »Ras Šamra und das alte Testament«, Biblica 19 (1938) 4, 435—453. — Kleinhaus Arduinus, O. F. M., De relationibus inter textus in Ras Šamra repertos et historiam Patriarcharum, Antonianum 14 (1939) 1, 1—16. — Ceuppens P. F., O. P., De historia primaeva, Romae 1934, 8° — 407. — Zorell Fr., S. J., Lexicon graecum NT², CSS, Paris 1931, 8° — XXIII + 1502. — Deimel A., S. J., Pantheon babylonicum, Romae 1914, 6° — XVI + 264 + (35).

Uvod.

Među novijim arheološkim otkrićima u Siriji pobudila su osobitu pažnju, kako svjetovnih, tako i biblijskih arheologa, arheološka otkrića u Ras eš-Šamra, nekadašnjem historijskom gradu Ugari u sjevernoj Siriji, kojih 11 klm udaljenom sjeverno od gradića Ladiqijje (Laodicea). Iskapanje na tom mjestu započelo je dne 2. travnja 1929. g. pod vodstvom arheoloških stručnjaka: F. A. Schaeffer, čuvara muzeja narodnih starina u Saint-Germain-u, zatim njegova asistenta G. Chenet, pa arheologa Ch. Virolleaud, direktora instituta za proučavanje starina u Beyrutu u Siriji i njegova izaslanika L. Albanese, kojima se kasnije pridružio R. Dussaud, arheol. stručnjak u poznavanju keramike, i drugi arheolozi, kao E. Forrer, W. F. Albright, Mallowan, Delbès, H. Bauer, P. E. Dhorme i drugi, koji su doskora pronađeni bogati arheološki materijal počeli proučavati.¹ Iskapanja u Ras eš-Šamra i u susjednoj luci Minet el-Beida nastavljena su dalje kroz niz godina sve do g. 1936 s tolikim uspjesima, da je jedva uspjelo otkriveni materijal donekle srediti, dok je proučavanje samog materijala istom u sve intenzivnijem toku, tako da se danomice o tim iskopinama objavljuje sve obilnija literatura, koja iznosi na vidjelo vrlo zanimljive podatke i rezultate ne samo za osvjetljenje političko-kulturnih i socijalnih, nego i religiozno moralnih prilika onoga vremena iz koga potječu ovdje pronađeni arheološki spomenici.

Od osobite je važnosti, što se rezultati naučnog proučavanja ovih arheoloških nalaza dovode u odnos s Biblijom s obzirom na njezin vjerski sadržaj i njezine historijske izvještaje. Ali budući da se tom prigodom sa strane pristaša racionalizma i evolucionističke religijsko-historijske škole izvode neki netočni zaključci, ili se postavljaju neke hipoteze bez dovoljnog naučnog temelja, potrebno je s naučno-kritičkog, kao što i s katoličkog teološkog stajališta orijentirati se u ocjenjivanju arheoloških nalaza u Ras eš-Šamra. U tu svrhu držimo da će biti korisno najprije podati kratki opći pregled iskopina s njihovim historijskim datiranjem; zatim ćemo se osvrnuti na pismo, otkriveno na iskopanim arheol. spomenicima u Ras eš-Šamra i na tragove kulturnih utjecaja, što ih odaju razni nalazi, osobito keramički; napokon prikazat ćemo ukratko, što se iz ovih spomenika doznaje o religijskom naziranju stanovnika ovoga grada iz vremena, od kojeg ovi spomenici potječu.

¹ Schaeffer F. A. — Ch. Virolleaud, Les fouilles de Minet-el-Beida et de Ras Shamra; Les tablettes de Ras Shamra (Extrait, de la Revue «Syria» 1929), Paris, Librairie Orientaliste 1929, 4° — 282 — 310, str. 285 s. — R. Dussaud, Les découvertes de Ras Shamra (Ugarit) et l'ancien Testament, Paris 1937, 8° — 130, str. 15 s. — A. Bea, Ras Shamra und das alte Testament, Biblica 19 (1938) 4, str. 435 s. — D. Diringer, Il nuovo alfabeto e l'idioma semitico di Ràs Šamrah, Biblica 15 (1934) pag. 466—483.

I. Pregled najvažnijih iskopina.

Neposredni povod iskopinama u Ras eš - Šamra bio je nalaz nekoga tamošnjeg seljaka, koji je u mjesecu ožujku g. 1928. kopajući na svom polju na pjeskovitoj obali zaljeva Minet el-Beida, naišao na kamenu ploču, koja je pokrivala ulaz u podzemni hodnik. Od toga hodnika bio je pristup u svodoliku grobnu sobicu. O nalazu bile su odmah obaviještene nadležne vlasti, napose upravitelj instituta za čuvanje starina Ch. Virolleaud u Beirutu, te se do naredne godine organizirala ekspedicija za arheološko iskapanje terena, gdje je pronađen spomenuti prvi nalaz najprije kraj zaljeva Minet el-Beida. Ekspedicija se zaputila na mjesto iskapanja 30. III. 1929, opremljena sa svim potrebnim oruđem i pod zaštitom odreda od 20 vojnika. Dne 2. IV. 1929. otpočelo je samo iskapanje.

Nakon tri dana rada otkrivena je uz mjesto prvog nalaza grobnice čitava nekropola, u kojoj se očito mogu razabrati dva različita dijela: prvi, koji se pruža prema moru, sadržavao je ponajviše razne keramičke ostatke i ostatke životinjskih kostiju, ali bez ikakva traga ljudskih kostiju; u drugom dijelu, malo južnije, otkriveno je groblje za ljude, koje se sastoji od svodolikih grobova i zdenaca udešenih u ritualne svrhe. U svemu bi otkriveno na ovom mjestu 80 nalazišta, i to u raznim dubinama između 0,60 — 2 metra. Tri nalazišta bila su naročito bogata keramikom, karakterističnom po ciparskoj ornamentici, kao šalice, vrčevi, priproste čunjaste posude, slične posudu nađenom u Đezeru u Palestini.² Nadalje nađen je kameni egipatski uteg u modelu ovce sa drškom na leđima, težak 437 grama, a uz njega mali utezi od valutičastoga kamenja.³ Zanimljiv je, dalje, nalaz u jednoj vanjskoj udubini zida 50 cm visokog, što je pripadao nekoj izbici; tu je nađeno uz razno posuđe također nekoliko brončanih bodeža, zatim ogrlica od karneola, a osobito je zanimljiv nalaz namjerice razbijene vrlo lijepe čaše, pocakljene svijetlo-zelenom caklovinom s ornamentom lotosova cvijeta smeđe boje. Dalje su nađeni ostaci velikih zemljanih vrčeva, 35 cm dugačka zemljana žlica, koja je vjerojatno služila u svrhe kulta, pa brončani kip ptice kraguja, visok oko 13 cm, sa dvostrukom krunom gornjeg i donjeg Egipta, zatim nešto manji brončani kip kraguja bez krune, ali pozlaćen. Karakteristični su nalazi kipići božanstava s ljudskim likom: jedan predočuje lik božanstva u sjedećem položaju, oči su mu prevučene bijelim emailom i srebrom, oko struka opasan je pojasom, a noge su mu ogrnute pregačom do gležanja; drugi, visok 22 cm, predočuje božanstvo Rešef (𐤓𐤍𐤔𐤏 = plamen, bljesak) u stavu koracanja s uzdignutom desnicom, a ljevicu pruža naprijed, glava mu je pokrivena

² Schaeffer — Virolleaud, o. c. str. 286—288 i Pl. LI, LII. ispor. J. Oberški, Tragovi predhist. čovj. u Palestini, str. 26, sl. 37 i Pril. sl. 36.

³ Schaeffer — Virolleaud, o. c. 287.

visokom čunjastom kapom, kakovu su nosili hetitski kraljevi;⁴ rub je kape pozlaćen; na desnoj ruci ima zlatnu narukvicu. Pokraj ovoga kipa nađen je kip božice Astarte, visok 7,5 cm, koja drži u svakoj ruci lotosov cvijet. Pokraj toga kipa nađeno je mnogo biserja u obliku masline, valjčića od karneola, i drugih ukrasa, koji su sigurno sastavljali ogrlicu za ures ovoga kipa. Da ovaj kip predočuje Astartu, božicu plodnosti, dokazuje njegova posvemašnja sličnost s kipom Astarte, nađenom g. 1900. u Jerusalemu po arheologu Bliss-u, i s kipom istoimene božice nađenim g. 1903. u Dezeru po arheologu Macalister-u. Sličan je kip također nađen g. 1929. prigodom arheol. iskopina u Beisanu u Palestini.⁵

Istraživanjem ostalih dijelova nekropole otkriveno je nekoliko vrlo dobro sačuvanih grobnica, ali u neredu nađeni ostaci keramike i drugih stvari dokazuju, da je većina grobnica bila oskvrnuta pljačkanjem. Među ostacima osobito je znatan reljef božice Astarte od bjelokosti, načinjen na poklopcu jedne ovalne kutije. Reljef predočuje božicu kako sjedi na oltaru, a u rukama drži žitno klasje, prema kojem dižu glave sa svake strane po jedan jarc, stojeći na stražnjim nogama. Božica imade na glavi pokrivalo slično kako se nailazi na freskama u Tiryntu i na bjelokosnoj sfingi iz Sparte, t. j. čunjastu kapu, a oko bokova pripasana je široka donja haljina (suknja). Ovaj reljef nosi na sebi karakteristiku stila mycenske umjetnosti.⁶ Po sudu arheologa R. Dussauda ovi grobovi potječu iz 13. ili 12. vij. pr. Kr.

Nakon jednomjesečnog rada oko iskapanja u Minet el - Beida započela je ista arheološka ekspedicija dne 9. svibnja 1929. iskapanja na susjednom, otprilike 1,2 klm prema istoku udaljenom brežuljku Ras eš - Šamra. Promjer područja za iskapanje iznosi otprilike 1 klm, a visina je brežuljka kojih 20 m. Izvana se nije zapažalo na tom brežuljku nikakva traga kakvih arheoloških spomenika. Iskapanje je počelo na najvišoj točki brežuljka prema moru. Za kratko vrijeme otkriveni su jaki temeljni zidovi goleme palače, uništene od požara. Tragovi požara očividno su se zapažali na jednom bodežu i čavlu od bronce, što su bili izobličeni uslijed vatre, a ležali su na tlu među slomljenim komadima središnjih kamenih stupova. Građevina potječe iz 2. milenija pr. K. Među nalazima osobito se dalje ističe golemi granitni balvan s hijeroglifskim napisima. Osim toga nađeni su i drugi egipatski napisi, znatno oštećeni od požara, no ipak se dosta dobro sačuvao jedan napis na spomenploči od vapnenca i jedan na stupu od finoga kamena pješčenika, gdje se nalazi reljef osobe, kako kleči pred božanstvom, prikazanim u stavu stajanja, a na glavi mu je visoka kapa. Napis je odgonetnuo prof. Montet, te se iz njega razabire, da

⁴ Schaeffer — Viroilleaud, o. c. 288 s. i Pl. LIII; ispor. I. Benzinger, Hebräische Archäologie,³ Leipzig 1927. str. 53, Abb. 27 i str. 87, Abb. 88.

⁵ Schaeffer — Viroilleaud, o. c. str. 290, n. 3 i 4.

⁶ Ibid. 292 s. i Pl. LVI; ispor. R. Dussaud, Les découvertes des Ras Shamra, Paris 1937, str. 46.

je hram podigao Egipćanin Mami u čast bogu »Set - Dapuna« (Zapuna), u Siriji inače u to vrijeme znanog »Ba'al Saphon«. Prema tomu ova je građevina bila hram. Po sudu arheologa Schaeffera ovaj je hram bio sagrađen u vrijeme XII. ili XI. egipatske dinastije, i to prije vlade Senusrita II. (1906—1887), dok ga prof. Montet, koji je odgonetnuo napise, stavlja u vrijeme novoga egipatskog carstva, t. j. između 1580—1100 pr. Kr. No vjerojatnije će biti mišljenje arheologa Schaeffera, da je ovaj hram starijega podrijetla (iz 20. stolj. pr. Kr.), jer je utvrđeno, da je jedna princesa po imenu Ita Qatna iz vremena faraona Senusrita II. darovala ovom hramu kao zavjetni dar svoj kip, a povod je tomu mogao biti taj, što su u to vrijeme bile mnoge sirske ženskinje u dvorjanstvu egipatskog faraona, koje su i tamo ostale odane božanstvima svoje domovine.⁷

Jugoistočno od ovog hrama, otprilike 52 m udaljenosti, otkriven je drugi hram, gdje su nađena dva stupa, posvećena bogu Dagonu. Iz paralelnosti nalaza, koji potvrđuju kult Ba'ala i Dagona, zaključuju Schaeffer i Dussaud, da se htjelo jednaku čast iskazati Ba'alu kao i Dagonu, jer da se Dagona držalo za oca Ba'alova.⁸

Među najvažnije nalaze u Ras eš - Šamra pripada otkriće glinenih pločica, ispisanih klinovim pismom. Ovaj je nalaz otkriven dne 14. svibnja 1929. prigodom iskapanja istočnog dijela prvoga hrama, udaljenog 20 m od zidova što su bili ovdje otkriveni na početku iskapanja. Tu su otkrivene prostorije manjih dimenzija, koje su imale služiti u svrhu spremišta. U uglu jedne od ovih prostorija pronađena je najprije jedna oveća glinena ploča ispisana klinovim pismom, a malo zatim čitava skupina paketa manjih glinenih pločica, ispisanih klinovim pismom. Čitav nalaz zapremao je otprilike prostor od 2 m². Pločice su bile znatno oštećene od vlage, pa je tek uz veliki oprez uspjelo, da ih izvade i sačuvaju od daljnjeg oštećivanja. U svemu je nađeno 48 komada takvih pločica, što čitavih, što opet u fragmentima, kojih veličina varira između 3×4 do 16×21 cm.⁹

Dva dana poslije ovog otkrića nađeno je stubište, kao ulaz u dublju prostoriju, gdje je bilo spremište raznog oružja i oruđa od bronce, što je bilo izvanredno dobro sačuvano. Tu se našlo u svemu 74 komada raznih predmeta, i to: 4 mača, 2 bodeža, 27 ravnih sjekira, 11 koplja, 3 šiljka od strjelica, 6 dlijeta, 4 srpa, 2 brončane šipke, 1 krasni tronožak urešen unaokolo privjescima likova malogranata, 9 velikih trnokopa s uškama, od kojih je 5 imalo na sebi napis klinovitim pismom, sličnim onomu na spomenutim glinenim pločicama.¹⁰

⁷ Schaeffer — Viroilleaud, o. c. str. 294; ispor. R. Dussaud, *Les découvertes des Ras Shamra*, str. 28.

⁸ A. Dussaud, o. c. str. 29.

⁹ Schaeffer — Viroilleaud, o. c. 295; ispor. *Biblica* 15 (1934) str. 466.

¹⁰ Schaeffer — Viroilleaud, o. c. 295 s. R. Dussaud, o. c. 10—20.

U potonjim iskapanjima pronađeni su još neki keramički ostaci sa sličnim karakteristikama, kao oni u Minet el -Beida, samo što nisu tako mnogobrojni. Čitavo područje iskopina do g. 1936. obuhvata 8 polja, tako da su otkriveni temelji gotovo čitavoga nekadašnjeg historijskoga grada Ugarit, koji je u davnini bio vrlo važna točka trgovine, prometa i industrije, ali i važan kulturni centar, gdje su se stjecali kulturni utjecaji unutrašnje prednje Azije (Mesopotamije), Male Azije, Cipra i Egipta, kako ćemo to još поближе vidjeti iz analize nekih arheoloških nalaza.

II. Datiranje arheoloških slojeva.

Nakon ovog sumarnog prikaza arheoloških nalaza u Ras eš -Šamra i Minet el -Beida važno je pitanje, iz kojega vremena potječu ovi nalazi. Kod toga služe kao najjače i najsigurnije uporište i pomagalo nalazi keramike, koji su se sa svojim karakterističnim osebina i u drugim prigodama pokazali kao najsigurniji putokaz za opredjeljivanje vremenskog razdoblja dotičnih arheoloških nalaza, kako smo to n. pr. mogli vidjeti i kod analize iskopina u Teleilat-Ghassulu.¹¹

Kao polazna uporišna točka u određivanju stratifikacije iskopina u Ras eš -Šamra jest samo ime ovoga grada u starini, t. j. Ugarit, koje se više puta spominje u Tel el - Amarna listovima i u hetitskim tekstovima arheoloških nalaza u Boghazköi, a u pronađenim pisanim spomenicima u Ras eš -Šamra spominje se kao ime toga mjesta. Tako n. pr. u jednom od Amarnskih listova (Knudtzon, Die El-Amarna Tafeln 151, 55) obavještava tyrski kralj Abimilki faraona, da je faraonova palača u Ugaritu požarom uništena, po svoj prilici prigodom neke hetitske provale. Iz amarnskih dokumenata (o. c. 45, 35 i 89, 51) razabire se, da je u Ugaritu stolovao i suveren, kralj po uzoru kao u Byblosu ili u Tyru. Iz drugog nekog Amarnskog lista (o. c. 98, 9) razabire se, kako neki Japeh-Addi obavještava nekoga Janhamu, da je čitav kraj od Byblos-a do Ugarit-a pao u ruke nekoga Aziru, dok je inače taj kraj pripadao pod vrhovni suverenitet egipatskih faraona. Ovo potvrđuje sadržaj još jednog Amarnskog lista (o. c. 126, 6), u kom neki Rib-Addi izvješćuje, da se Ugarit nalazi u rukama Azir-u-a, pa zato da ne može više putovati onamo radi nabave drva za faraona. Odatle se dakle vidi, da je između egipatskih faraona bila trajna trgovačka veza s gradom Ugarit glede nabave drva. U hetitskim pak tekstovima iz Boghazköi spominje se na jednome mjestu šiljanje jedne karavane u zemlju Amuru u grad Ugarit. U Ras eš -Šamra pak nađen je jedan list iz Assura (vjerojatno iz XIII. vij. pr. Kr.), gdje se spominju bogovi grada Ugarit.¹² Pošto dakle najgornji sloj iskopina Ras eš -Šamra posvjedočuje činjenicu

¹¹ Mallon — Köppel — Neuville, Teleilat - Ghassul I, Rome 1934. str. 87—128 i Pl. 41—72; ispor. J. Oberški, Tragovi predhistor. čovj. u Palestini, Zagreb 1939, str. 22—27 i pril. sl. 25—36.

¹² Dussaud R., o. c. str. 15, n. 2) i 3); str. 16, tekst i n. 2).

uništenja grada od požara, a taj se požar spominje u spomenutim Amarnskim listovima, očevidan je identitet najgornjeg I. sloja iskopina sa vremenom Tel el-Amarna listova, za koje je utvrđeno da potječu iz vremena 15. i 14. stoljeća pr. Kr. Ovoj konstataciji potpuno odgovara i sinhronizam u istom sloju nađene keramike, koja je sasvim nalik na istodobnu egipatsku keramiku iz vremena između 15. — 12. vij. pr. Kr. Prema tomu I. arheološki sloj u Ras eš - Šamra, odnosno Ugarit, obuhvata razdoblje između 15. — 12. vij. pr. Kr.¹³

Terminus ad quem, kada iščezava grad Ugarit uništenjem od požara, mogao bi se u vezi s imenom Aziru objasniti činjenicom provale asirskoga kralja Tiglet Pilešara I. (1115—1093) na izmaku 12. stolj. pr. Kr. u zemlju Amurru, što je identično sa sjever. Sirijom, pa je sigurno tom zgodom ovaj grad bio razrušen od Asiraca.¹⁴

Određivanje stratifikacije II. arheol. sloja u Ras eš - Šamra, koji obuhvata razdoblje između 21. — 16. stolj. pr. Kr. uključivo, upire se: a) na nalaz keramike sa kanaanjskom karakteristikom; b) na nalaz spomenutoga kipa egipatske princeze Ita Qatna, koja je vjerojatno bila žena faraona Senusrita II. (1906—1887) iz XII. egipatske dinastije. U to vrijeme bili su podignuti hramovi feničkim bogovima Ba'alu i Dagonu. U to vrijeme mora da je u Ugaritu prevladavao fenički elemenat, pa u ovom razdoblju dolazi najintenzivnije do izražaja upliv feničke kulture i civilizacije kako u vjerskom i kulturnom, tako i u privrednom i industrijskom životu.¹⁵

Određivanje III. stratigrafskog razdoblja upire se pretežno na karakteristiku keramičkih nalaza, koji potječu iz vremena druge polovice IV. milenija i obuhvataju pretežni dio III. milenija pr. Kr. Značaj keramičke ornamentike iz ovog sloja iskopina Ras eš - Šamra potpuno odgovara ornamentici svršetka periode tako zv. Obeid arheol. sloja u jugoistočnoj Mesopotamiji u okolici Ura Haldejskoga, zatim ornamentici keramike sloja Suze I. i onoj iz početka I. brončanog doba u Teleilat Ghassulu.¹⁶ Ta se ornamentika sastoji od raznih geometrijskih ili valovitih crteža, bilo tamno smeđe boje, bilo ljubičaste ili crne na žućkastoj ili sivoj podlozi prelazeći u zelenkastu boju, ili opet crno sjajne ili crveno glatke boje.¹⁷ Naročito je važan nalaz jednog velikog zemljanog vrča, koji je služio u svrhu sahrane mrtvaca. Slični su vrčevi nađeni prigodom iskapanja akropole u Byblos-u u arheološkom sloju, koji odgovara istom vremenskom razdoblju, t. j. oko sredine III. milenija pr. Kr. Ti vrčevi pripadaju u karakterističnu epohu prelaza

¹³ Dussaud, o. c. str. 25.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Dussaud, o. c. str. 18—19.

¹⁶ Mallon—Köppel—Neuville, Teleilat Ghassul I, Rome 1934, str. 124—128 i Pl.; ispor. J. Oberški, Tragovi predhistor. čovj. u Palestini, str. 26 i pril. sl. 39.

¹⁷ Dussaud, o. c. str. 17.

u kananejsku keramiku. Oni su veoma oskudni na ornamentici, te upotrebljavaju motive sasvim jednostavnih svjetlo-crvenih ili crnih crta.

U IV. arheološki sloj, koji obuhvata otprilike prvu polovicu 4. milenija pr. Kr. (4000—3500), pripadaju među nalazima u Ras eš-Šamra ostaci keramike s tipičnom karakteristikom cvata Obeid kulture. Njezine tragove nalazimo, po svjedočanstvu arheologa Malloya, naročito u Tell-Arpatčijah nedaleko Ninive, te se proteže od Ras eš-Šamra linijom uzduž prema istoku sve do Irana i do mjesta Anau u Turkestanu. Ta je keramika nešto ranija od one u stilu Suza I.¹⁸ To je ujedno dokaz, da je grad Ugarit u to doba bio u živahnim trgovačkim odnosima s dalekim krajevima Mesopotamije i Irana.

Napokon dolazi V. arheološki sloj u Ras eš-Šamra, koji je još neistražen, te zahvata u doba neolitika.

III. Odgonetanje pisma na nalazima u Ras eš - Šamra.

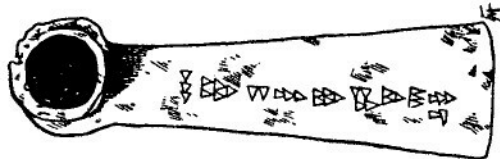
Jedan od najvažnijih problema prigodom otkrića iskopina u Ras eš-Šamra bilo je odgonetanje napisa na glinenim pločicama i na brončanim sjekirama, koje su bile providene sličnim napisima klinovita pisma. Kakogod je ispočetka problem izgledao dosta težak, jer u ovom slučaju nije bilo nikakvih dvojezičnih napisa niti poznatih imena, da se omogući odgonetanje alfabeta, kao što je to bilo kod odgonetanja hijeroglifskog pisma ili klinovitog pisma na asirskim i babilonskim spomenicima, ipak je problem bio za neočekivano kratko vrijeme riješen, i to od trojice arheoloških stručnjaka gotovo u isto vrijeme i nezavisno jedan od drugoga. Istina, neki su napisi bili u akadijskom ili asirsko-babilonskom jeziku te po stilu slični onima u Tel el-Amarnskim listovima. Ove su napise odgonetnuli Schaeffer i Chenet. Ali za većinu ostalih napisa uvidjelo se odmah, da predstavljaju upotrebu sasvim različitog alfabeta i različita jezika. Da se to pitanje riješi, dali su se na proučavanje trojica stručnjaka: bibličista P. E. Dhorme, arheolog i sveuč. prof. u Halle-u H. Bauer i asirolg Ch. Virolleaud, direktor odbora za čuvanje starina u Beirutu. Rješenje ovog pitanja olakšale su neke naročite okolnosti.

Prvo, što se utvrdilo kod odgonetavanja ovog pisma, jest činjenica, da se radi o glasovnom alfabetu, koji se kreće između 27—30 znakova. Time je bio isključen sustav ideografskog i silabičkog pisma. Nadalje zapaženo je, da su pojedine riječi međusobno odijeljene okomitim pravcem, što je također znatno olakšalo samo rješenje pitanja, jer se opazilo, da je velika većina riječi sastavljena od 3 slova, gdjegdje od jednog, dva ili četiri slova, a vrlo rijetko od pet ili više slova. Odatle se moglo lako zaključiti, da se radi o sustavu semitskog jezika. Metod rješavanja

¹⁸ Dussaud o. c. 16.

ovog pitanja bio je dakle ograničen isključivo na unutrašnje kombiniranje sa dvije pretpostavke: da se radi o glasovnom pismu i da je jezik građen prema semitskom sustavu.

Najprije se ušlo u trag riječima, koje označuju brojeve, kao n. pr. šš = tri, 'rb = četiri, hms = pet; zatim imena božanstva: 'el = 'EL = Bog, 'šrt = Ašerat, 'štrt = Ašart, b'l = Ba'al. Na ovaj način bilo je otkriveno i točno određeno 14 znakova, dakle polovica. No najviše je doprinio konačnom rješenju ovog pitanja slučaj konstantnih napisa na brončanim sjekirama, koje je zamijetio Virolleaud i Dhorme. Na pet brončanih sjekira ponavljao se konstantno napis sa šest znakova, a na jednoj od tih sjekira nađen je ispred ovih stalnih šest znakova još napis od četiri znaka. Istraživaoci su zaključili, da ova četiri znaka moraju sadržavati ime samog predmeta, a ostalih šest oznaku vlasnika. Počelo se dakle tražiti u semitskim jezicima riječ sa četiri slova, koja bi značila sjekiru. I doista, u hebrejskom imade za značenje sjekire riječ גרזן = garzen, sjekira, trnokop; u aramejskom glasi ova riječ hassina, odakle se daljnjim uspoređivanjem došlo do toga, da u ovom napisu ima glasiti hrsn ili harsin, dakle u sredini između aramejskog i hebrejskog izgovora. Dne 20. VIII. 1930. uspjelo je H. Baueru pročitati čitav napis na pomenutoj sjekiri, koji u semitskom konsonantskom pismu glasi: hrsn rb khnm, što otprilike vokalizirano glasi: harsen rabkohanim, a u prijevodu: sjekira (koja je vlasništvo) velikog svećenika.¹⁹ (Sl. 1.)

Sl. 1. Brončana sjekira iz RŠ s napisom.

Ovo je iznašaće ubrzo pospješilo rješenje pitanja čitavog alfabeta tako da je dne 1. X. bilo odgonetnuto 26 slova toga alfabeta, a doskora još i preostala dva znaka, i konačno bi utvrđeno da se radi o alfabetu klinova pisma od 28 znakova, po izgovoru sličnih otprilike onima u arapskom, te o semitskom jeziku starijega tipa nego li je hebrejski jezik, ali veoma sličnom jeziku hebrejskom.

Istina, još imade nekoliko neriješenih sitnijih detalja, koja se odnose na razlikovanje izgovora alefa, dvaju ssade, triju šin i dvaju 'aj n, ali to su pitanja finese izgovora ovih slova, koja imadu otprilike svoju analogiju u današnjem arapskom alfabetu.

S obzirom na fonetski karakter utvrđeno je, da se 16 glasova ugaritskog alfabeta poklapa s kananejskim i hebrejskim alfabetom, a to su ovi glasovi: bet, gimel, dalet, he, vau, zain,

¹⁹ Schaeffer — Virolleaud, o. c. str. 306 s, i Pl. LX, 2; Dussaud, o. c. 10—20; Biblica 15 (1934) str. 471—474.

tet, jod, kaf, lamed, mem, nun, pe, qof, reš, tau. Za alef postoje 3 znaka, u vezi s raznim izgovorom vokala. Pored toga postoje još dva oštija protosemitska h, analogno kao u arapskom; nadalje dvije vrste glasa 'aj n, opet slično kao u arapskom 'aj n, i ghaj n; dva znaka za samech, dvije vrste glasa ssade opet analogno s arapskim i napokon tri znaka za šin, što donekle odgovara dvijema arapskim znakovima: sin i šin, a treći možda odgovara drugom arapskom ta (sa tri točke) po izgovoru otprilike ths. Osobito je karakteristično da su brojno zastupani sibilanti: zain, 2 samech, 2 ssade, 3 sin, a i guturali su dosta brojni, tako da ovi glasovi daju osebujuću jaku karakteristiku ovom semitskom jeziku, što u tom pogledu nadmašuje i hebrejski i aramejski jezik. Čitav alfabetički sustav semitskoga klinovog pisma u Ras eš - Šamra sadržava ove znakove (Sl. 2):²⁰

1. 	'a	10. 	h	20. 	š
2. 	'e	11. 	h	21. 	š
3. 	'u	12. 	t	22. 	š
4. 	l	13. 	y	23. 	s
5. 	g	14. 	k	24. 	q
6. 	d	15. 	l	25. 	z
7. 	h	16. 	m	26. 	š
8. 	w	17. 	n	27. 	š
9. 	ž	18. 	s	28. 	t
		19. 	c		

Sl. 2. Alfabet klinovog pisma u Ras eš - Šamra (po Dussaud-u).

Veoma velika sličnost između jezika pisanih spomenika u Ras eš - Šamra i hebrejskog jezika u Sv. Pismu zapažena je na sravnjivanju vokabulara deklinacijskih oblika, tako da je po sudu poznavalaca semitskih jezika (Bauer, Dhorme, Virolleaud, Vaccari, Bea) ovaj nanovo pronađeni jezik Ugaritskih napisa najbliži hebrejskom, ali ipak od hebrejskoga nešto stariji.²¹ Zato s pravom zapaža uvaženi bibličista A. Bea, da će otkriće tekstova u Ras eš - Šamra mnogo pripomoći, da nam stil starijih knjiga St. Zavejeta postane shvatljiviji.²²

Ovom prigodom možemo napomenuti, da je g. 1933. arheolog Elihu Grant prigodom iskapanja u Bet-Šemešu naišao na pločicu ispisanu pismom i jezikom jednakim onome u Ras eš -

²⁰ Dussaud o. c. str. 49.

²¹ Biblica 19 (1938) str. 443—444. F. Antonianum XIV (1939) str. 14.

²² Biblica 19 (1938) 443; isp. Biblica 15 (1934) str. 478—482. Biblica 17 (1936) str. 1—10.

Šamra, a potječe otprilike iz 14. vij. pr. Kr. Prikaz ovog nalaza dali su arheolozi W. F. Albright u članku: *The Cuneiform Tablet from Beth-Shemesh*, BASOR 53 (1934) 18 ss. i T. H. Gaster u članku: *The Beth-Shemesh Tablet and the origins of Ras Shamra culture* PEF QS LXVI (1934) 94 ss.²³

Još se možda komu nameće pitanje, koji je bio razlog, da je u sjevernoj Feniciji bilo u upotrebi klinovito pismo na glinenim pločicama, dok je n. pr. u južnijem dijelu Fenicije, kako posvjedočavaju nađeni dokumenti iz Byblosa, prevladavala u diplomatskom dopisivanju upotreba papyrosa. Po sudu arheologa Dussaud-a bit će tomu najvažniji razlog taj, što je u sjevernoj Feniciji, napose u Ugaritu, bila dosta vlažna klima, gdje se dokumenti na papyrosu nisu mogli trajno čuvati neoštećeni, dok naprotiv dokumenti napisani klinovitim pismom na glinenim pločicama, koje su se kasnije na vatri ispekle i otvrdnule, mogli su se trajno sačuvati.²⁴

IV. Ugaritska kultura i tragovi susjednih upliva na nju.

Na osnovu svih ovih nalaza u Ras eš - Šamra razabiremo, da je drevni grad Ugarit od IV. pa sve do svršetka II. milenija pr. Kr. bio jedan od vrlo znatnih centara kulture, privrede i prometa u sjevernoj Feniciji, a po svom položaju i važna točka raskrsnica, gdje su se ukrštavali trgovački putevi Male Azije, Mesopotamije, Cipra i Egipta. Taj nam položaj ujedno objašnjava, zašto na arheološkim nalazima otkrivamo tako raznovrsne kulturne utjecaje i mješavinu motiva kulture mesopotamskih naroda, Egipta, Cipra i otoka Egejskog mora.

Ponajprije zapažamo iz nađenih napisa na glinenim pločicama, da je u Ugaritu cvala trgovina drva, koje se izvozilo naročito u Egipat. Ta je trgovina cvala i kasnije u feničkim gradovima Tyru i Byblosu, n. pr. u 10. vij. pr. Kr. sa Salomonom kraljem Izraelskim, koji je nabavljao cedrovinu i crnogorično drvo za gradnju hrama i kralj. palače u Jerusalemu iz Fenicije od Hiram kralja tirkoga (III Reg. 9, 11—14). Nadalje sigurno je preko Ugarita išla također trgovina konja iz sjev. Sirije (Togorma) i Cilicije (Heteja), koji su se otpremali u južne krajeve, naročito u Egipat, o čemu je govor u Sv. Pismu (III Reg. 10, 28 s; Ezech. 27, 14).²⁵ To je naime bio najlakši put, kojim se prilazilo iz unutrašnjosti kopna Male i prednje Azije dolinom između gore Casius i sjevernog okrajka gore Barghylus (prema sjeveru produženi gorski lanac što se nastavlja na Libanon) do Sredozemnog mora.

Nadalje po nalazu brojnog brončanog oruđa, koje se upotrebljavalo za kopanje zemlje, kao što su trnokopi i sjekire, oče-

²³ Biblica 15 (1934) str. 469.

²⁴ Dussaud, o. c. 14.

²⁵ Dussaud, o. c. 15, n. 3. (Tel Amarna listovi, o. 126, 9).

²⁶ Dussaud, o. c. 19—20, n. 5.

vidno je da je u okolici Ugarita cvala metalurškička industrija, a ta je, kako se razabire iz napisa na tom oruđu, morala biti vlasništvo nekoga velikog svećenika.²⁷

Prema karakterističnim osebinama pojedinih slojeva ugaritske kulture može se zaključiti na dominantne uplive susjednih kultura.

Tako n. pr. na nalazima iz I. sloja (15.—12. vij. pr. Kr.) odrazuju se u Ugaritu tragovi velikog blagostanja, te upućuju na to, da je u to vrijeme u Ugaritu bila jaka egejska kolonija s naročitim obilježjem ciparske kulture iz toga vremena. To se vidi po nalazu jedne ocaklene vaze iz poluporculana (faïence), koja imade oblik ženske glave sličnoga tipa, kakve su pronađene u Enkomi na otocima Salamina, Rodu i Cipru. Zanimljivo je da su slične vaze nađene također u istovremenom sloju iskopina grada Assur-a. Upliv mikenske, egejske, rodske i ciparske kulture sizao je dakle preko Ugarita i Alepa čak do Asirije.²⁸ Ali s druge strane dolazi do izražaja također protivni upliv istočne prednje azijske kulture iz ovoga vremena (15.—12. vij. pr. Kr.) iz Mesopotamije, kao n. pr. Babilonije i Mitanskoga kraljevstva u sjevernoj Mesopotamiji. U dolini Oronta u gradu Hama i Qatna nalazi se tragova kulta sumerske božice Nin - Egal. Tako i ime jednoga ugaritskoga kralja, nađeno na spomenutim glinenim napisima, Niqmead(š) jest po svojoj etimologiji mitanskoga podrijetla. Slično i oblici brončanih bođeža, nađenih u Ugaritu, posve su nalik na bođeže nađene u Ninivi (Asirija) i u Nihavand-u (Perzija). Odnose pak s Hetitima u Maloj Aziji potvrđuju već gore spomenuti napisi o hetitskoj karavani upućenoj u Ugarit (str. 166).²⁹

U II. sloju Ugarita (od 21.—16. vij. pr. Kr.) prevladava karakter kananejske i prednje azijske kulture. To se osobito zapaža na ornamentici kovnog posuđa od srebra. Osim toga na keramici, na gradnji hramova i u kultu božanstava zapaža se egipatski ekonomsko-politički i kulturni upliv.³⁰

U III. (od 3.500.—2.100. pr. Kr.) sloju ugaritske kulture prevladava gotovo isključivo kananejski upliv, kakav se uopće u to vrijeme pretežno zapaža kod Feničana, što se odražuje na vrlo jednostavnoj keramičkoj ornamentici (isp. str. 167).³¹

Napokon IV. sloj iskopina u Ugaritu pokazuje opet izrazite tragove odnosa sa Sirijom i preko Alepa sa Mesopotamijom, gdje se u to doba ispoljuje tip tako zvane Obeid kulture iz 4. milenija pr. Kr. Keramika ovog sloja pokazuje napadnu sličnost s onom, što je nađena u Tell-Khalaf-u i u Tell-Arpatchiyach-u kraj Ni-

²⁷ Schaeffer — Virolleaud, o. c. 296 i Pl LX, sl. 2. 3. 4.; — Dussaud, o. c. str. 19—20.

²⁸ Virolleaud o. c. 298; Dussaud, o. c. 20.

²⁹ Dussaud, o. c. str. 21 ss. — Schaeffer — Virolleaud, o. c. 288—300.

³⁰ Dussaud, o. c. 18—19; 35—37; 45.

³¹ Dussaud, o. c. str. 17—18.

nive, te s onom u Suzi I. Tragovi ove keramike protežu se čak do Irana i Turkestana.³²

V. Ugaritska božanstva.

Među svim otkrićima, što su došla na vidjelo pomoću iskopina u Ras eš - Šamra, za nas je najzanimljivije pitanje, što se iz tih spomenika doznaje o religiji, odnosno o božanstvima i njihovu kultu. I doista o tom našlo se zanimljivih podataka u napisima spomenutih glinenih pločica, ispisanih klinovitim pismom alfabeta starog semitskog jezika, veoma srodna hebrejskom jeziku. Učenjaci, koji proučavaju ove napise, objelodanili su čitave studije o ugaritskom »pantheonu«, kao n. pr. Englez Jack izbraja preko 25 božanstava, kojih se imena navode u spomenutim pločicama, a arheolog Bauer preko 27, što božanstava, što polubožanstava, bilo muških ili ženskih.³³ Prema tomu još nije taj »pantheon« ustaljen, dok ne budu proučeni svi nađeni tekstovi. Ovdje ćemo spomenuti tek imena najvažnijih božanstava, koja u navedenim tekstovima najčešće dolaze.

El. To je ime jednoga od najstarijih i najmoćnijih božanstava, koje se naziva »ocem godina« ('b š n m), što živi od pradavnog vremena ('m 'l m h y t);³⁴ njegovom je gospodstvu podržena cijela zemlja; on saopćuje svoju volju u snu i diktira kraljevima sklapanje međusobnih ugovora; on je mudri kralj i sudac; on naviješta ugodnu vijest, da će doskora padati kiša. Ime ovog božanstva poznato je i u drugim semitskim jezicima, kao n. pr. u asirskom Ilu, u arapskom 'Illa h u n ili 'Allah. No značajno je, da se veoma često spominje u Sv. Pismu St. Zavjeta, i to ili u singularnom obliku אֱלֹהִים = u apelativnom značenju »Jaki«, ili אֱלֹהֵי, te u obliku pluralis maiestaticus אֱלֹהִים אֱלֹהִים, za koga se ističe, da je Bog nad bogovima אֱלֹהִים אֱלֹהִים = 'el - 'elim (Dan. 11, 36), t. j. najviši Bog. Filon iz Byblos-a i Damascius spominju, da se uspomena na djelovanje ovog božanstva čuva u imenu El-Kronos.³⁵ Svakako je zanimljivo konstatirati, da je El kao ime najstarijeg božanstva, poznato gotovo kod svih semitskih naroda, pa nas ta činjenica upućuje, da su ti narodi zajedničkog podrijetla i da su isprva imali monoteističku religiju, koja se kasnije počela kvariti dodavanjem imena novih božanstava, dok se ime prvotnog bo-

³² Dussaud, o. c. 16—17.

³³ A. Bea, S. J. »Ras Šamra und das Alte Testament«, Biblica 19 (1938) 4, str. 448 ss; isp. Nielsen D., Ras Šamra Mythologie und biblische Theologie, Leipzig 1936, 8° — 117; Dussaud, o. c. 65—93.

³⁴ Biblica 19 (1938) 4, 448;

³⁵ Dussaud, o. c. 67 s.

³⁶ Philo iz Byblos-a, nazvan Herennius, rođen je oko 42. g. pos. Kr. te je živio još za cara Hadrijana (117—138); Damascius je sirska pisac neoplatonik, koji je živio u Ateni oko 500—525 g. isp. Ceuppens P. F. O. P., De historia primaeva, Romae 1934, str. 70, 83; Dussaud, o. c. 68.

žanstva El sve više zaboravljalo i došlo u pozadinu, premda ipak nije sasvim izgubilo svoje prvenstvo.³⁷

Ba'al. Ime se ovog božanstva vrlo često spominje u napisima otkrivenim u Ras eš - Šamra. Po svom etimološkom značenju = Gospodar, Gospodin. Ime Ba'al identično je sa sirska Be'el i babilonskim Bel, pa se vjerojatno upotrebljavalo za oznaku glavnog božanstva pojedinih zemalja ili gradova. U Sv. Pismu spominje se češće u singularu za oznaku feničkog božanstva (III Reg. 16, 32; 18, 19—26; IV Reg. 10, 18, 21 i dr.), a katkada u pluralnom obliku »Ba'alim« za oznaku idola stranih nezna-božićkih naroda uopće, osobito kod proroka (Jud. 2, 11; 3, 7; 10, 6; Os. 2, 13. 17. Jer. 11, 17; 19, 5). Ba'al se smatrao početnikom i djeliteljem života, bogom plodnosti, te se poštiva paralelno sa svojom ženskom drugaricom božicom Aširat ili Ašera. Njezino ime spominje se također u spomenutim napisima glinenih pločica, a spominje se često i u Sv. Pismu (Jud. 3, 7; III Reg. 15, 13; 18, 19; IV Reg. 21, 7; 23, 4. 7. u hebr. tekstu). Ona je božica plodnosti, a kult joj se iskazivao bestidnim plesovima u njezinim hramovima ili u gajevima (III Reg. 15, 13). Ime Ašera(t) valja razlikovati od kananejske božice Aštart, koja se također poštivala u Feniciji (n. pr. u Sidonu, isp. III Reg. 11, 33; IV Reg. 23, 13) kao božica plodnosti, pa tako i u Ugaritu.³⁸ Od njih se opet razlikuje Ašerat-Elat, kao družica božanstva El, a štuje se kao božica mora. Njoj se pripisuje 70 djece.³⁹ Među ostalima od ženskih božanstava, kao sestra Ba'alova, spominje se Anat, okrutna božica, »koja uživa u ubijanju ljudi, dok ne zagazi do koljena u ljudsku krv.«⁴⁰ O ovoj nema spomena u Sv. Pismu.

Ime Ba'al pridijeva se još nekim drugim božanstvima kao apozicija ili generičko ime uz posebna imena dotičnih božanstava. Tako n. pr. dodaje se božanstvu Hadad, koje se često spominje u ugaritskim tekstovima kao Ba'al-Hadad. Ime Hadad, odnosno Addu, spominje se i u Amarna listovima, i to opet sa ženskim božanstvom Ašerat, kao družicom, pa se odatle zaključuje, da je Hadad pravo ime Ba'alovo. Ime Hadad izvodi se etimološki na sličan korijen u arapskom jeziku hadad = razbiti, oblikovati, hadad = grmljavina, prema tomu Hadad = bog grmljavine. U Ugaritu nađeno je nekoliko likovnih predodžaba ovoga božanstva u stavu, kako s jednom rukom vitla oružjem, a u drugoj drži koplje, koje simbolizira munje. Drži se vjerojatnim, da je Hadad bog Libanona i uopće gorskih visina, zato su ga u južnim krajevima Palestine i u Egiptu nazivali Ba'al-Saphon = bog sjevera, egipatski Dapuna.⁴¹ Ime Hadad dolazi u Sv. Pismu u vezi s imenima sirska kralja Benhadad I (III

³⁷ Biblica 19 (1938) 4, 448 s.

³⁸ Biblica 19 (1938) 4, 449; Dussaud, o. c. 68, 71.

³⁹ Dussaud, o. c. 71.

⁴⁰ Biblica 19 (1938) 4, 449.

⁴¹ Schaeffer — Viroilleaud, o. c. 294.

Reg. 15, 16—21; 20, 34; 2 Par. 16, 1—5) i Benhadada II (od 875—843), koji je ratovao s Ahabom (III Reg. 22, 1—38), te Benhadada III sina Hazaelova (IV Reg. 13, 24).⁴² Od Ba'al-Hadada razlikuje se, prema ugaritskoj mitologiji, Aliyan-Ba'al = bog voda, rijeka, vrela i morskih dubina. On je sin Ba'alov, a stvarna je razlika u njima ta, što Ba'al izliva kišu, a Aliyan Ba'al hrani vrela i napunja vodom vodene bezdane i izvore rijeka. Budući da on imade svoj stan (z e b u l) u morskim dubinama, zove se također Ba'al-z e b u l, aramejski B e ' e l z e b u l. Pod tim imenom bio je poštivan kod Filisteja u Akaronu (IV Reg. 1, 2 ss.), ponešto s preinačenim igovorom B e ' e l z e b u b = gospodar muha. Ali čini se da je ipak ispravnije čitanje sačuvano u grčkom tekstu evanđelja, gdje imade βεεζεβούλ (NB) ili Βεελζεβούλ (Mat. 10, 25; 12, 24. 27; Mr. 3, 22; Lc. 11, 15. 18 s.); ζεβούλ = זְבוּל = stan, prebivanje, (ili זְבוּלָה = gnojenje, što je jedva vjerojatno).⁴³ Na osnovu ove etimologije naziva se Ba'alzebul u ugaritskoj mitologiji š o f e t (= sudac), poglavica rijeka, ili također z e b u l y a m = stan mora = samo more. Nije kritički ni stvarno ispravno, što tvrdi arheolog R. Dussaud, prema analogiji feničkih i babilonskih božanstava, u kojima su personificirani izvori, rijeke i morske dubine, da i Sv. Pismo poznaje ovakovu personifikaciju, kada u prva tri verza Geneze govori o bezdanu תְּהוֹם — t'hōm, koji dovodi u sličnost s babilonskim mitskim božanstvom Tiamat.⁴⁴ Biblijski t'ēhōm nije nikakva personifikacija, nego oznaka stvarnog pojma u doslovnom značenju riječi bezdan, jer se ovdje od početka priznaje kao jedino živo biće sa stvaralačkom snagom samo Bog — אֱלֹהִים.

Aliyan-Ba'alu i Ašeri, odnosno Aštarti, kao božanstvima plodnosti i rađanja, kojih snaga dolazi do svog aktiviteta u doba kiše, nalazimo u ugaritskoj mitologiji oprečna božanstva Mot i Šapaš, kojih se snaga očituje u vrijeme suše. Mot = smrt, jest božanstvo ljetne žetve, kad se žanje žito, i kad pretima mah ljetna suša uslijed koje usahne zelena biljna vegetacija zbog žarke ljetne vrućine. Božanstvo Šapaš (=šmš)⁴⁵ jest personifikacija žarkog sunca, etimološki srodno s arapskom riječju »šams« i hebr. שֶׁמֶשׁ = sunce.

Pored spomenutih božanstava spominju se još u ugaritskoj mitologiji Lotan, sedmoglava zmijolika neman, koju treba da glasnici božanstva Mot kopljem probode prije nego li stigne k Ba'alu, da od njega izmoli milost za Mot. Ime Lotan etimološki odgovara korijenu Leviathan, pogotovu u potpunoj transkripciji l w t n. Lotan će biti personifikacija rijeke, koja se kod ušća di-

⁴² Dussaud, o. c. 68 s.

⁴³ Zorell Fr. S. J., Lexicon graecum NT² Paris 1931, str. 222 s. v. βεεζεβούλ.

⁴⁴ Dussaud, o. c. 69—70.

⁴⁵ Nielsen D., Ras Samra Mythologie und bibl. Theologie, Leipzig 1936, str. 8, i n. 1.; Dussaud, o. c. str. 70, 80.

jeli na rukave, kao n. pr. Nil. U hebrejskom jeziku *Leviathan* znači nilskoga krokodila (Job 3, 8; 40, 20;), ili je u alegorijskom značenju simbol Asirije ili Egipta, u čijim se rijekama pojavljuje ova životinja kao tipična (Is. 27, 1; Ps. 73, 14). Zato nije sasvim ispravno mišljenje arheologa Virolleaud-a, koji ugaritskog *Lotana* identificira sa biblijskim *Leviathanom*.⁴⁶

U ugaritskom »pantheonu« susrećemo dalje imena božanstava, koja su babilonskog podrijetla, kao n. pr. *Šin* (bog mjeseca u gradovima *Ur* i *Haran* u Mesopotamiji),⁴⁷ zatim *Nikkal* (sumerški *Nin-gal* = majka grada *Ur*); oba ova božanstva smatraju se djecom dvaju božanstava: *Šahar* (= zora) i *Šalem* (= mir) u vezi sa zvijezdom jutarnjicom i večernjicom (*Venera*), zatim *Harhab*, kralj ljeta, i božica *Kosarot*, čuvarica djece. Nadalje često se spominje u tekstovima, a dolazi i kao kip, božanstvo *Rešef* = bog bljeska, koji se poštivao i na otoku *Cipru*, a poznat je također iz arheol. nalaza u *Zendžirli*, kao božanstvo *Kananeja*.⁴⁸ Spominje se i božanstvo *Dagon* = bog riba, poznat iz Sv. Pisma kao bog *Filisteja* (I Sam. 5, 3) u *Azotu*, idol, komu je gornji dio tijela sličan čovjeku, a donji ribi. Drži se da njegov kult potječe iz područja gornjega *Eufrata*.⁴⁹

Tako se dakle i u ugaritskom »pantheonu« odrazuje upliv mješavine raznih susjednih naroda, koji su preko Ugarita dolazili u međusobni dodir.

Naposljetku napominjemo, da u spomenutim ugaritskim tekstovima dolazi i riječ, koja bi u hebrejskoj transkripciji glasila *יָהוָה*, a po sudu arheologa *Ch. Virolleaud-a* i *Dussaud-a* imala bi se čitati *Jo ili Ja u*, što upućuje na korjen skraćenog hebrejskog imena *Božjeg* od tetragrammaton-a *יהוה* = *Jahveh*. Međutim po sudu uvaženog bibliciste *A. Vaccari*, prof. Papinskog *Bibl. Instituta* u Rimu, ova stvar još nije konačno izvedena na čistac tako, da bi s naučnog stajališta bila sasvim dokazana, jer nisu još svi nađeni tekstovi proučeni.⁵⁰

*

Iz ovog se prikaza može vidjeti, da su arheološki nalazi iskopina u *Ras eš - Šamra* od ne male važnosti s gledišta biblijske arheologije, i to zbog više razloga.

1. Ovi nam nalazi osvjetljuju razne kulturne utjecaje na području sjeverne Palestine, što nam može znatno pomoći za razumijevanje kulturnih prilika onoga vremena, kad se pojavljuje izraelski narod na pozorištu povijesti.

⁴⁶ *Dussaud*, o. c. 75 i n. (3).

⁴⁷ *Biblica* 19 (1938) 4, str. 449; isp. *A. Deimel*, *S. J.*, *Pantheon babylonicum*, *Romae* 1914, str. 236, n. 2929.

⁴⁸ *Dussaud*, o. c. 81—84; *Schaeffer* — *Virolleaud*, o. c. 289; *Biblica* 19 (1938) 4, str. 449; *Biblica* 17 (1936) 1, str. 6.

⁴⁹ *Biblica* 19 (1938) 4, 449; *Biblica* 17 (1936) 1, str. 6; *Dussaud*, o. c. 76.

⁵⁰ *Biblica* 17 (1936) 1, str. 1—10. *A. Vaccari*, *S. J.* *Jahve e i nomi divini nelle religioni semitiche*.

2. Nalaz pisanih dokumenata u glasovnom alfabetu semitskog jezika, veoma srodnog hebrejskom jeziku, potvrđuje nam, da je pismo u to doba bilo općenito poznato umijeće na području Palestine; nadalje da je postojala literatura religioznog sadržaja, pa je potpuno neosnovano tvrditi, da u to vrijeme ne bi bilo moguće, da bude napisan Mojsijev Pentateuh.

3. Stilistika literarnih dokumenata iz Ras eš - Šamra, osobito onih s mitološkim i religioznim sadržajem, može nam u mnogočem poslužiti za bolje shvaćanje frazeologije hebrejskog jezika u Pentateuhu.

Ipak uza sve to ne valja na osnovu nalaza izvoditi suviše smi-
one zaključke u duhu evolucionističkih teorija, kako su to skloni da čine neki auktori, kao D. Nielsen i Dussaud u svojim monografijama, što ih napominjemo, pogotovo kad i sam Dussaud priznaje, da na osnovu arheoloških otkrića u Ras eš - Šamra valja temeljito revidirati rezultate, do kojih je dovelo zaključivanje Wellhause-
nove škole gledom na utvrđivanje vremena o postanku biblijskih tekstova,⁵¹ t. j. da ne postoje dovoljni razlozi da se zaniječe mogućnost postanka Mojsijeva Pentateuha u vrijeme, iz kojeg datiraju Tel Amarnski listovi i literarni dokumenti Ras eš - Šamra iskopina.

⁵¹ Dussaud o. c. str. 8.